

Антуан Аржаковський

Розбрат України з Росією: стратегія виходу з піке

Погляд з Європи

Харків

Vivat
PUBLISHING

2015

УДК 32
ББК 66
А 80

*Редакція може не поділяти думку автора цього твору
і не несе відповідальності за достовірність
та об'єктивність використаних ним даних*

Аржаковський А.

А 80 Розбрат України з Росією: стратегія виходу з піке. Погляд з Європи. — Х.: Віват, 2015. — 256 с.

ISBN 978-617-7246-59-5

Антуан Аржаковський — відомий французький інтелектуал, доктор історичних наук, філософ та богослов. Його історичний погляд на витоки сьогоdnішнього військового конфлікту між Україною та Росією важливий для нас тим, що може претендувати на певну об'єктивність. По-перше, він осмислює історичну ретроспективу не зсередини ситуації, а ззовні. По-друге, робить це із глибоким розумінням ментальних відмінностей двох народів, оскільки має власний досвід роботи в обох країнах (декілька років очолював Французький університетський коледж при МДУ, а потім був заступником директора Французького культурного центру в Києві та директором Інституту екуменічних досліджень при Українському католицькому університеті у Львові). Отже, ця книга, відзначена у Франції премією Григорія Орлика, — рідкісна можливість побачити нашу ситуацію очима небайдужого європейця, який одночасно і глибоко розуміє предмет дослідження, і гаряче переживає за все, що відбувається зараз в Україні та в Росії.

УДК 32
ББК 66

ISBN 978-617-7246-59-5

© А. Аржаковський, текст, 2015
© ТОВ «Видавництво «Віват»», 2015

Антуан Аржаковський малює панорамну картину київського Майдану і російської агресії, яка відбулася слідом за ним. На цій картині не лише Україна з її складними взаєминами з Росією, але і Європа. Він, імовірно, уявляє Україну як герменевтичний ключ до усвідомлення сучасних проблем, що стоять перед європейським проектом, в якості важеля, здатного змінити Росію. Ця книжка — одна з найбільш амбітних спроб зруйнувати українські та російські міфи про самих себе, сусіда, їхні незгоди із Заходом. У своїх роздумах Антуан спирається на твердий аналітичний фундамент. Водночас він наближає предмет своїх міркувань до того, що називається «політичним богослов'ям»: «Я вважаю, що це хороший спосіб побачити події в Україні, тому що, з одного боку, Майдан був не тільки політичним і соціальним феноменом, але й релігійним і богословським. З другого боку, природа російської агресії може стати більш зрозумілою крізь погляд на реалізацію теолого-політичної доктрини «русского мира».

Кирило Говорун — науковий співробітник Єльського університету. Служив головою відділу зовнішніх зв'язків Української православної церкви та першим заступником голови комітету освіти Московського патріархату. Вчений у галузі патристики та еkleзіології.

Я знаю професора практично десять років. Ми разом редагували переклад його дослідження про паризьку Школу релігійних мислителів російської еміграції в Парижі. Крім того, за його запрошенням я кілька разів відвідував Український католицький університет у Львові, щоб провести зустрічі зі студентами та викладачами. Його книжка «Розбрат України з Росією: стратегія виходу з піке. Погляд з Європи» — шедевр, що відобразив і відбив останні два бурхливі роки російської агресії, українського протесту, опору і рішучості продовжувати будувати вільне і відкрите суспільство. На Заході багато хто чув

тільки дезінформацію. Це найбільш гуманна і барвиста розповідь допоможе їм зрозуміти, що відбувалося і якими є перспективи на майбутнє.

Обов'язково прочитайте!

Протоіерей Майкл Плекон, доктор філософських наук. Професор соціології/антропології, координатор програми «У релігії та культурі». Коледж Барух при Міському університеті Нью-Йорка.

Мало хто має таку кваліфікацію і багатий досвід, як професор Антуан Аржаковський, щоб провести дослідження, що характеризується такою захопливою розповіддю, фактичними деталями, теоретичним натхненням і моральними переконаннями. Автор — нащадок і духовний спадкоємець російського православного мученика святого Дмитра Клепініна, убитого нацистами за порятунок євреїв і канонізованого Константинопольським патріархатом. Він добре орієнтується в російській та українській історії, філософії, теології та політиці. За його плечима двадцять років дипломатичного, адміністративного, наукового, освітнього досвіду в Росії та Україні. Для досвідчених фахівців Антуан Аржаковський представляє свій різкий історико-культурний аналіз, який дає поживу для роздумів. Водночас «Розбрат України з Росією: стратегія виходу з піке. Погляд з Європи» — це хороша допомога для неосвічених, хто шукає глибшого розуміння подій, що вже сьогодні ведуть до геополітичних та ідеологічних змін глобальної парадигми.

Дуже рекомендую цю своєчасну книжку!

Борис Гудзяк, єпископ Єпархії Святого Володимира Великого у Франції, Швейцарії, Бенілюксі. Керівник відділу зовнішніх церковних зв'язків Української греко-католицької церкви. Президент Українського католицького університету (Львів).

Завдяки своєму багаторічному досвіду дослідження Росії та України, їхніх відносин, знанню власних культур, відмінностей і подібностей, Антуан Аржаковський особливо добре провів аналіз екзистенційного характеру Європи під час сьогоденної кризи цих двох країн. На відміну від міфів і пропагандистських кліше, які затуманюють дискусію, цей підхід заслуговує пильної уваги. Це було в оригінальному варіанті французькою мовою і ми бажано йому такого самого успіху в українському перекладі.

Філіп де Сюрмен, экс-посол Франції в Україні (2001–2005).

Вступ до англійського та українського видання (01.11.2014)

Я дуже радий появі видань цієї книжки англійською (<http://arjakovsky.uatoday.tv/>), російською¹ та українською мовами². Цього літа в Україні мене вразило, наскільки самі українці потребували неупередженого погляду на те, що з ними відбувається. Мені довелося спілкуватися з деякими українцями, доведеними до відчаю російською агресією, які ніяк не можуть позбутися фаталістичного сприйняття російського ведмеда (зазначу, що сам Володимир Путін використав 24 жовтня 2014 року в Сочі це порівняння Росії з ведмедем). Відповідно, ці люди відмовляються визнати двокультурний характер української нації. Утім — як показали парламентські вибори, проведені в жовтні 2014 року, що значною мірою орієнтували політику уряду саме в русло двомовності, двокультурності та екуменізму, — ці люди становлять меншість. Мені здавалося, що мій текст необхідно опублікувати як російською, так і українською мовами, щоб показати, що усвідомлення цієї подвійної ідентичності аж ніяк не спотворює української самобутності, а навпаки, доповнює її.

Я також констатував мізерну кількість у всьому світі збалансованих і всеохоплюючих аналізів на тему російсько-української війни. Зокрема, наприкінці липня у мене відбулася дискусія на австралійському сайті ABC з моїм

---

¹ Російськомовну версію книжки див. тут: www.academia.edu/9941023/Антуан_Аржаковский_Россия-Украина_от_войны_к_миру_

² Я також радий, що ця книжка удостоєна премії Григорія Орлика, присудженої 5 листопада в Сенаті журналом «Українські перспективи» та українською спільнотою у Франції.

другом Адріаном Пабстом на тему санкцій, запроваджених стосовно Росії. Ця дискусія переконала мене в необхідності розвіяти й деякі міфи з приводу Росії та України, що заповнили англомовну літературу¹.

І, нарешті, від самого початку я хотів, щоб ця книжка була перекладена російською, оскільки я переконаний, що саме російський народ найбільш постраждає в результаті нинішнього конфлікту. Але російський народ, якому подають чимдалі менше достовірної інформації, ніяк не може зрозуміти, з одного боку, що його уряд розв'язав справжню війну проти України (лише незначна частина російського населення сприймає конфлікт з Україною як результат агресії Росії), а з другого — що це саме його відповідальність: вимагати від своїх керівників змінити політику щодо країн «близького зарубіжжя».

Публікація цих перекладів дає мені можливість додати післямову про перебіг останніх подій. Я її написав, прагнучи істини, так само як і інші розділи, і з тим самим почуттям, що мир все ще можливий, якщо кожен буде діяти швидко і з усією відповідальністю задля загального блага. З часу виходу моєї книжки у Франції (червень 2014) російсько-український конфлікт набув динаміки прискореного перетворення в міжнародний — у протистояння, що несе загрозу всій планеті. Після невдалої спроби припинення вогню, оголошеного новообраним президентом Петром Порошенком; після драми з малайзійським літаком (збитим у небі Донбасу 17 липня), що забрала 298 життів громадян Голландії, Німеччини, Австралії та Малайзії; після того як світовою спільнотою цей акт був нашвидку приписаний «проросійським сепаратистам» і навіть російським військовим, у відповідь на що великі демократичні країни світу (починаючи зі Сполучених Штатів та Європейського Союзу) прийняли ряд

---

¹ <http://www.abc.net.au/religion/articles/2014/07/24/4053246.htm>;
<http://www.france-catholique.fr/En-attendant-aout-14-Pour-un.html>;
<http://recherche.colledegdesbernardins.fr/actu/pourquoi-les-sanctions-contre-la-russie-sont-elles-indispensables-pour-retrouver-le-chemin-de-la-paix/>

антиросійських санкцій; після організації спільних із НАТО військових навчань в Україні (за відмови надати їй статус асоційованого членства в НАТО), — після всіх цих подій лідери країн і світове співтовариство (за винятком Росії) більше не могли розглядати конфлікт як локальну громадянську війну.

Наприкінці жовтня Росія здійснює широкомасштабні маневри з метою залякування, відправивши підводні човни і літаки до кордонів Європейського Союзу. Вісім російських військових літаків були перехоплені 29 жовтня над Атлантичним океаном на заході Португалії. Водночас російські бомбардувальники пролітали над Фінською затокою. Ці провокації викликали гнів НАТО та Європейського Союзу¹. Йенс Столтенберг, новий генеральний секретар НАТО, вимагає, щоб російські війська залишили Україну і віддалилися від її кордонів². Водночас у Західній Європі посилюється російська пропаганда. Так звані «дослідники», такі як Жак Сапір, стверджують, попри надані НАТО факти, що немає ніяких доказів присутності російських солдатів в Україні³.

---

¹ <http://www.aco.nato.int/nato-tracks-largescale-russian-air-activity-in-europe.aspx>

² <http://www.aco.nato.int/video-new-nato-secgen-visits-shape.aspx>

³ Лорен Мійо опублікувала 24 жовтня в газеті «Ліберасьйон» статтю про «послужливих професорів» (Елен Каррер д'Анкокс, Жак Сапір та ін.) — http://www.liberation.fr/politiques/2014/10/24/les-universitaires-complaisants_1129045. Заперечуючи презентацію їхньої розмови, Жак Сапір все ж підтвердив те, що виклав Л. Мійо в її блозі: «Журналістка, яка прийшла до мене в понеділок 8 вересня, починає свою статтю таким твердженням: «Він нас зустрічає таким самим запитанням, як і Джон Логланд з дивного Інституту демократії та кооперації: «Чи можете ви довести, що Росія вторглася в Україну цього літа?». Це просто не відповідає справдісті. Розмова не починалася з цього пункту, та я не настільки погано вихований, щоб так різко розмовляти з людиною, яка попросила зустрітись зі мною. Коли ж розмова перейшла до цієї теми, я запитав у журналістки, чи є у неї докази масової присутності російської армії на сході України. Я їй висловив свої сумніви з цього приводу, а також сказав, що достовірно відомо, що російське суспільство, не без згоди уряду, надало значну допомогу ополченцям». — <http://russeurope.hypotheses.org/2960> (Тут і далі: цитати, україномовне джерело яких не вказане, подані в перекладі з іншомовної публікації. — **Ред.**).

Світова громадська думка була змушена визнати, що йдеться про справжню міжнародну війну, аналогів якої немає в усій історії міжнародних відносин із моменту анексії Кувейту Іраком 8 серпня 1990 року. А деякі коментатори та політичні діячі, як, приміром, український міністр закордонних справ Павло Клімкін, ведуть відлік від Карибської кризи, що сталася в жовтні 1962 року. Він вважає, що світ сьогодні, як ніколи за останні п'ятдесят років, наблизився до можливості початку нової світової війни. Західним засобам інформації також довелося визнати, що 25 серпня, після захоплення Новоозовська, Росія перейшла від гібридної прихованої війни до звичайних відкритих військових дій. Переговори, що тривають між Європейським Союзом, Сполученими Штатами, Росією та Україною і Мінський мирний меморандум від 5 та 19 вересня 2014 року¹, мета яких — застосувати режим припинення вогню, а також забезпечити європейські держави та Україну газом на найближчу зиму, — на момент, коли я пишу ці рядки (30.10.2014), не дали ніяких результатів. Слід зазначити, що ОБСЄ, будучи учасником угод від 5 і 19 вересня, здається, не в змозі забезпечити їх дотримання.

У будь-якому разі, все це лиш посилює враження, що російсько-українська війна не може утримуватися у двосторонніх рамках так само, як і інші заморожені конфлікти — у Придністров'ї (з 1990 року) чи в Південній Осетії та Абхазії (з 2008). По-перше, тому що Україна — велика країна. Її населення становить 45 мільйонів жителів. Конфлікт між найбільшою країною світу і найбільшою країною Європи не може залишитися непоміченим. Більш того, позаяк із анексією Криму було грубо порушено міжнародне право, російсько-український конфлікт стосується всіх країн світу. Зрештою світова громадська думка зрозуміла, що з дестабілізацією ситуації в Україні під загрозу поставлено майбутнє європейської моделі світоустрою.

---

¹ Угоди від 19 вересня можна знайти тут: <http://www.osce.org/ru/home/123807?download=true>

Президент Путін у своєму жорсткому антиамериканському виступі 24 жовтня не приховував того, що конфлікти можуть виникнути скрізь, якщо це торкатиметься російських інтересів, починаючи, звісно ж, із сусідніх із Росією регіонів. І справді, Балтійські країни, Польща і навіть Швеція вже з вересня відчували жорсткий військовий тиск із боку Росії: то естонського офіцера викрадено російськими агентами, коли президент Обама прибув, щоб гарантувати країнам Балтії непохитну підтримку НАТО, то російські підводні човни порушують територіальні води Швеції...

У цій короткій післямові неможливо окреслити всі події, починаючи з травня 2014 року. Ми просто хочемо відповісти на три основні запитання, що виникли у зв'язку з ескалацією конфлікту, в російському світі, в українському суспільстві і в межах міжнародного співтовариства. І, зрештою, ми ще повернемося до ролі церкви та конфесій за сьогоднішніх обставин. Бо протягом останніх місяців наша теорія підтверджується: тривале мирне врегулювання конфлікту між Україною, Росією та рештою світу можливе лише при усвідомленні теолого-політичних підстав конфлікту. Розглянемо ці основні питання.

Як росіянам водночас здобути порядок і мир?

Незважаючи на те, що я відмовляюся від узагальнень, серйозні роздуми над ситуацією, що склалася, не можуть виглядати спрощено. Будь-хто із серйозних дослідників повинен сьогодні піти звивистим шляхом — через історію, теологію і навіть міфологію, — щоб наблизитися до розуміння соціальної реальності. Утім, і такі великі філософи, як М. О. Бердяєв, самі пройшли цей шлях. На його думку, росіянам (на прикладі Достоевського) притаманна анархічна концепція світу. «У російській душі є жага самоспалювання, є небезпека насолоди загибеллю. [...] Росіянам бракує характеру, це має бути визнано на-

шим національним дефектом. Вироблення морального характеру, вироблення духовної мужності — наше головне життєве завдання¹. Відрізняючись швидше літургійною, ніж катехізічною релігійною культурою, росіяни не вірять, що цей світ гідний бути врегульованим. М. О. Бердяєв веде далі таким чином: «Але апокаліптична налаштованість, орієнтованість на кінець, підозріле і вороже ставлення до всієї серединної культури — характерна російська риса. І в цих рисах російського духовного складу треба шукати й витoki нашої духовної своєрідності, й витoki наших духовних хвороб. Заперечення серединної культури — небезпечна риса в росіян, це — нігілістична риса. [...] Апокаліптизм і нігілізм у нас завжди дивним чином дотикаються²». Оскільки цей світ перебуває під владою диявола, говориться в Євангелії, він приречений на загибель. І, як казав В. С. Соловйов, функція держави полягає в тому, щоб уникнути пекла на землі.

Цей погляд знаходить своє відображення в «Основах соціальної концепції РПЦ»: «Завдання світського закону — не в тому, щоб світ, який перебуває у злі, перетворився на Царство Боже, а в тому, щоб він не перетворився на пекло». Цей юридичний песимізм у поєднанні з літургійним благочестям нагадує фразу єпископа Філарета Московського про російський народ: «У ньому світла мало, але теплоти багато³». Але сама держава не має ніякої духовної легітим-

¹ Н. Бердяєв. Миросозерцание Достоевского. — Прага: 1923, YMCA-PRESS, 1923. — С. 229–230.

² Там само, с. 233–234.

³ Я почав із цих рядків єпископа Філарета, перейнятих пізніше В. Вейдле і Ж. Нива, критикуючи в 2008 році сучасну російську державу. Пор: А. Аржаковський. Духовні та інтелектуальні основи сучасної російської держави. В очікуванні собору православної церкви. — Париж: Серф, 2011. Антуан Аржаковський. Очікуючи на Всеправославний Собор: духовний та екуменічний шлях, книга 1 – Інститут екуменічних студій. – Львів.- 2013. ; Антуан Аржаковський. Очікуючи на Всеправославний собор: Духовний та екуменічний шлях, книга 2 / пер. з фр. – Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2014.